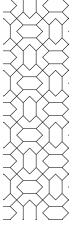

CITATION

Pırlanta, İsmail, "Polytheists' Manners Against Prophet Muhammad -Abu Sufyan Sample-", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 13, 13 (2018/13) pp. 75-102

MÜŞRİKLERİN HZ. PEYGAMBER'E KARŞI TAKINDIKLARI TAVIRLAR -EBÛ SÜFYÂN ÖRNEĞİ-

Polytheists' Manners Against Prophet Muhammad -Abu Sufyan Sample-

İsmail PIRLANTA

Doç. Dr.

Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.

Assistant Professor,

Bozok University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts.

ip-66@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-8689-3991.

Öz

Hız. Peygamber 23 yıllık risâlet görevinde birçok zorluk ve engellemelerle karşılaşmıştır. Bu bağlamda onu en fazla meşgul edenler şüphesiz Mekkeli müşrikler olmuştur. Onlar başlangıçta çok da önem vermedikleri bu yeni oluşumun giderek güçlendiğini ve alıngan olduklarını inanç ve yaşantı şeklini tehdit ettiğini gördükleri zaman Hz. Peygamber ve Müslümanlara en ağır işkence ve zulümler yapmaktan geri durmamışlardır. Önceleri alay etmeyle başlayan bu şiddetli muhalefet, giderek iftira ve sözlü sataşmaya, ardından fiilî müdahale ve işkenceye, daha sonra ambargoya ve nihayetinde de silahlı mücadeleye dönüşmüştür. Müşriklerin birçok sebebe matuf olarak geliştirdikleri bu aşırı muhalefet hareketlerinde önemli müşrik liderlerinden birisi olan Ebû Süfyân'ın ortaya koymuş olduğu tavır genelde diğerleriyle benzer karakterler arz etse de özelde birtakım farklı hususiyetler göstermektedir. İşte biz bu çalışmamızda Ebû Süfyân'ın risâlet görevinde Hz. Peygamber'e karşı sergilemiş olduğu tutum ve davranışları ve bunların altında yatan nedenleri ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Mekke müşrikleri, Ebû Süfyân, Hz. Peygamber, Ebû Cehil

POLYTHEISTS' MANNERS AGAINST PROPHET MUHAMMAD -ABU SUFYAN SAMPLE-

Abstract

Prophet Muhammad had encountered many difficulties and obstacles in his 23-year prophethood. In this context, those who occupy him too much are undoubtedly the Polytheists in Mecca. When they saw this new formation, which they did not attach much importance at the beginning, was getting stronger and threatened adopted faith and way of life, they carried out the most severe torture and persecution to Prophet Muhammad and Muslims. This violent opposition that started with derision had gradually been transformed into slander and brickbat, then to actual intervention and torture, later on to embargo and finally to armed struggle. In these extreme opposition movements that polytheists have developed for many reasons, attitude of Abu Sufyan, one of the important polytheist leaders, generally shows similar characteristics to those of others, but it shows a number of different characteristics in particular. In this work we will try to reveal Abu Sufyan's attitudes and behaviors that were exhibited against the Prophet in his prophethood and the underlying reasons for them.

Keywords: Mecca polytheists, Abu Sufyan, Prophet Muhammad, Abu Cehil

KAYNAKÇA

Pırlanta, İsmail, "Müşriklerin Hz. Peygamber'e Karşı Takındıkları Tavırlar -Ebû Süfyân Örneği-", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER]*, 13, 13 (2018/13) ss. 75-102.

Makale Geliş T.: 25/05/2018, **Kabul T.:** 01/06/2018.

Giriş

Hz. Peygamber'in üç yıl kadar gizli ve daha sonra da açık olarak sürdürdüğü İslâm'ı tebliğ faaliyetleri esnasında Mekke müşrikleri onun bu faaliyetlerine çok da fazla müdahil olmamışlar, onu ciddiye alıp Hz. Peygamber'le tartışmaya girmemişlerdir. Muhtemelen onlar Hz. Peygamber'in davasını gelip geçici bir şey olarak telakki etmekteydiler. Zira müşrikler daha önce de kendi aralarından çıkan ve Hz. Peygamber gibi onları tapındıkları putlardan vazgeçirmeye çalışan kimselemlerle muhatap olmuşlar ve bu gibi insanların davalarının uzun ömürlü olmadığını görmüşlerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in, "O, halkının yazık ettiği bir peygamberdir" dediği Hâlid b. Sinân onlardan birisidir.¹ Bu bağlamda müşriklerin Hz. Peygamber ve davasıyla alay etmek için ona İbn Ebî Kebşe künyesini taktıkları da rivayet edilmektedir.² Hz. Peygamber tebliğ vazifesinin ilerleyen aşamasında putları kötümeye, puta tapıcılığın aleyhinde konuşmaya ve müşriklerin bu inanç üzerine ölmüş atalarının cehennemi hak ettiklerini söylemeye başlayınca onlar, onun kendileri için hafife alınamayacak hatta tehlikeli sayılabilecek biri olduğuna kanaat getirmişlerdir. Bu kanaat, müşrikleri Hz. Peygamber'e karşı düşmanca davranışlar içerisine girmeye sevk etmiştir.³

Müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı takındıkları tavırları daha iyi analiz etmek için konuyu şu alt başlıklar altında inceleyebiliriz:

Alay Safhası

Müşrikler yukarıda da değinildiği gibi muhtemelen belli bir süre sonra biteceğine inandıkları İslâm davasına karşı başlangıçta alaycı bir tutum içerisine girmişlerdi. Bu bağlamda Hz. Peygamber ve onun tebliğ ettiği şeyler hakkında alay edici cümleler söylemekteydiler. Hz. Peygamber onların yanlarından geçerken birbirlerine onu işaret edip, "İş-

¹ Mes'ûdî, *Mürücu'z-zehab*, (Beyrut: Darü'l-enderüs, 1997), 1: 47; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrut: Beytü'l-efkâr, 2005), 3: 248.

² Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf* (Dımaşk: Dârü'l-fikr, 1997), 1: 104; Mecdüddîn İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmiyye, trz.), 4: 144. Ebû Kebşe'nin kim olduğu ve Hz. Peygamber ile olan bağlantısı hakkında bkz. Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2015), 377.

³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kiübrâ* (Beyrut: Dârü's-Sadr, 1985), 1: 199; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1: 116.

te Abdülmuttaliboğullarının kendisiyle gökten konuşulan oğlu⁴ demeleri müşriklerin kaynaklarda geçen alaycı ifadelerinden sadece bir tanesidir.

İftira ve Sözlü Sataşma Safhası

Müşrikler alaycı ifadelerinin Hz. Peygamber'i yıldırmadığını, tebliğ ettiği şeylerin insanları etkilediğini ve etrafına toplanan insan sayısının gün geçtikçe arttığını görünce daha etkili bir şey yapmalarının gereğini anlamışlardı. Artık onların yeni metotları getirdikleri şeyler noktasında Hz. Peygamber'e iftira atmaktı. İftirada sınır tanımayan müşrikler mecnun, kâhin, sihirbaz, şair gibi vasıflarla yaftaladıkları⁵ Hz. Peygamber'e Kur'an'ın, Hıristiyanlığı veya Yahudiliği bilen biri tarafından öğretildiğini iddia etmekteydiler.⁶ Amcası Ebû Leheb, Hz. Peygamber'in yakın akrabalarına İslâm'ı tebliğ etmek için verdiği yemekte onun sözünü kesip, "Helak olasıca! Bizi bunun için mi topladın?"⁷ diye tepki gösteriyor ve bunun yanında Hz. Peygamber'in Ukâz, Mecenne ve Zülmecâz gibi panayırlarda insanlara İslâm'ı anlatmasına müsaade etmiyor, onu yalancılık ve sihirbazlıkla itham ediyor, Hz. Peygamber'i insanlara kabilesini birbirine düşüren kişi diye tanıtıyordu.⁸

Fiiî Müdahale ve İşkence Safhası

Aldıkları her türlü tedbire rağmen Müslümanların sayısının artması devam etmesi ve Hz. Peygamber'in aynı kararlılıkla tebliğini sürdürmesi müşriklerin daha da sinirlenmelerine ve sert müdahalelerde bulunmalarına yol açmıştır. Bu müdahaleler Müslümanlığı kabul eden köleler, cariyeler, fakirler ve Mekke'de koruması olmayan kimseler bağlamında düşünüldüğünde çok daha acımasız boyutlarda olmaktadır. Bilâl-i Habeşî ve annesi Hamâme, Yâsir ve ailesi, Habbâb b. Eret, Âmir b. Führeyre, Ebû Führeyhe, Lübeyne, Ümmü Ubeyns, Zinnîre, Nehdiye

⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 199; Belâzurî, *Ensâbu'l-üşraf*, 1: 115.

⁵ İbn Habîb, *Kitâbü'l-muhabber*, thk. Eliza Lichten-Stadter (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, 1942), 160.

⁶ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ (Kahire: y. y.,1955), 1: 393.

⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 200.

⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 216; Belâzurî, *Ensâbu'l-üşraf*, 1: 238.

gibi kişilere uygulanan zulümleri⁹ bu çerçevede görmek mümkündür. Bunlar kadar olmasa bile bizzat Hz. Peygamber başta olmak üzere diğer Müslümanlar da sert fiilî müdahalelere maruz kalmaktaydılar. Bu bağlamda Ukbe b. Ebî Muayt'ın Hz. Peygamber'e yönelik muamelelerini örnek olarak verebiliriz.¹⁰

Ambargo Safhası

Mekke müşrikleri ne yapsalar da İslâm'ın yükselişinin önüne geçmiyorlardı. Bu duruma eklenen yeni gelişmeler onların öfkelerini had safhaya çıkarmıştı. Bu gelişmelerin başında Mekke toplumunun iki önemli siması Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in İslâm'a girmeleri gelmekteydi.¹¹ Daha bu şok atlatılmamışken Habeşistan'a yapılan göçler ve Kral Necâşi'nin, ülkesine göç eden Müslümanları müşriklere teslim etmeyip koruması¹² müşriklerin kızgınlığını daha da artırmıştı. Nitekim onlar Hz. Peygamber öldürülünceye veya kendilerine teslim edilmeye kadar bütün Hâşimoğullarına ve onlara destek olan Muttaliboğullarına sosyal ve ekonomik yaptırımlar içeren ambargo uygulamaya karar verdiler.¹³

Ambargo safhası Müslümanlar için çok çetin geçse de müşriklere bekledikleri neticeyi getirmemiştir. Üç yıl süren ambargo nihayet 619 yılında sona erdi.¹⁴ Ancak hemen ertesinde gerçekleşen Ebû Tâlib ve Hz. Hatice'nin vefatları¹⁵ müşriklere Hz. Peygamber'i ortadan kaldırmak için yeniden ve eskisinden daha güçlü bir cesaret kazandırdı. Zi-

⁹ İbn İshâk, *es-Sîre*, thk. Muhammed Hamidullah (Konya: Hayra Hizmet Vakfı, 1981), 169-177; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 156-198; İbn Abdilber, *ed-Dürer fi ihtisâri'l-meğâzi ve's-siyer*, thk. Şevki Dayf, (Kahire: Darü'l-Maarif, 1966), 41-43.

¹⁰ İbn Abdilber, *ed-Dürer fi ihtisâri'l-meğâzi ve's-siyer*, 43; Taberî, *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülük*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhim, (Beyrut: Dârü's-süveydân, trz.), 2: 333.

¹¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 291-292, 342-350; Taberî, *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülük*, 2: 333-334.

¹² İbn İshâk, *es-Sîre*, 154-159, 194-196; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 321, 336; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 204-208.

¹³ İbn İshâk, *es-Sîre*, 139-140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 350-354; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 230-232.

¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 373-377; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 208-210; Taberî, *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülük*, 2: 335-336.

¹⁵ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 237.

ra bu ölümlerden sonra Hz. Peygamber'in sıkıntılı anlarında desteklerine müracaat edeceği kimse kalmamıştı. Hâşimîlerin başına geçmiş olan Ebû Leheb kız kardeşlerinin baskılarıyla Hz. Peygamber'i himaye edeceğini açıklamış, ancak daha sonra müşrik arkadaşları Ebû Cehil ve Ukbe b. Ebî Muayt'ın etkisiyle bu kararından vazgeçmiş ve peygambere karşı olan düşmanlığına kaldığı yerden devam etmiştir.¹⁶ Bu gelişmeler üzerine yeni çareler arayan ve bu bağlamda Tâif'e bir yolculuk yapan¹⁷ Hz. Peygamber'in imdadına Medine'ye hicret izni yetiştirmiştir.

Silahlı Mücadele (Savaş) Safhası

Risâletin Medine dönemini içerisine alan bu safhada Mekke müşrikleri, kendi aralarında bir türlü etkisiz hâle getiremeyip ellerinden kaçırdıkları Hz. Peygamber'e karşı savaş ilan ettiler. Onlar Medine'de kurulan İslâm devletinin kendi gelecekleri için ne denli tehlike içerdiğinin farkındaydılar. Bundan dolayı Müslümanlarla müşrikler arasında özelde çıkış sebepleri birbirlerinden farklı olsa da genel itibarıyla Hz. Peygamber'i öldürüp, İslâm'ı ortadan kaldırmaya matuf bir dizi savaş gerçekleşmiştir.

Müşriklerin Hz. Peygamber'e ve onun getirmiş olduğu İslâm dinine karşı çıkma nedenine baktığımızda birbirlerini tamamlayan pek çok etkenin var olduğunu görürüz. Bunların başında müşriklerin atalarından gördükleri şeylerden vazgeçmek istememeleri gelmektedir. Eski alışkanlıkların çok zor değişeceği gerçeğinden hareketle onlar, doğru yanlış demeden körü körüne bağlandıkları atalarının inançlarını reddeden İslâm dinine muhalif bir tavır geliştirmişlerdir.¹⁸ Nitekim bu tutum Kur'an-ı Kerim'de şöyle dile getirilip eleştirilmektedir: "Onlara Allah'ın indirdiğine ve Resul'e gelin denildiği vakit babalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?" (el-Mâide 5/104).

¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1: 211.

¹⁷ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1: 420; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 237; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülük*, 2: 345.

¹⁸ Mehmet Altuntaş, "Kur'an'da Peygamberlere Gönderilen 'Suhuf/Kitaplar' Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, Volume 11/12 Summer 2016, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9913>, 12-13.

Kur'an onların putlarını kötölemekte, onların faydasız şeyler olduğunu söylemekte, putların ve putperestlerin cehenneme yakıt olacaklarını bildirmekte, Arapların ahlaksızlıklarını, zulüm ve haksızlıklarını, sefih yaşantılarını eleştirmekte, müşriklerin bu dünyada yapıp ettiklerinden muhakkak bir gün hesaba çekileceklerinden bahsetmekte, onları şiddetli ve edebî bir ceza ile korkutmaktaydı. Bütün bunlar atalarının dinî inanç, örf-âdet ve uygulamalarından asla vazgeçmek istemeyen müşrikleri iyice kızdırıp korkutmakta onların muhalif olma durumlarını artırmaktaydı.

Arapların, kendilerini yönetebilme ve söylediklerini çoğunluk itibarıyla koşulsuz kabul etme yetkisi verdiği kişilerde bulunmasını beledikleri şan şöret, bol servet ve çok evlat sahibi olma özelliği müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı çıkma etkenlerinden birisi olarak belirlemektedir. Onlar yeni getirmiş olduğu din ile toplumun değer yargılarını, örf-âdet ve inanışlarını temelden değiştirip topluma yeni bir yön çizmeye çalışan Hz. Peygamber'de de bu özelliği aramışlardır. Peygamberliği dünyevî bir liderlik olarak düşünmüşler ve ne mal ne evlat ne de şan şöret olarak kendi aralarında yer edinen Hz. Peygamber'i böyle bir göreve layık görmemişlerdir. Müşriklere göre Velîd b. Muğîre, Ebû Mes'ûd Amr b. Umeyr es-Sakâfi gibi kişiler dururken Hz. Peygamber'in peygamberliği kabul edilebilecek bir durum değildi. "Onlar dediler ki: Bu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı? Rabbinin nimetini onlar mı paylaşıyorlar?" (ez-Zuhruf 43/31-32) ayeti bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Mevki ve nüfuzlarını kaybetme endişeleri de müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı çıkmalarında bir başka etkidir. İslâm dininin toplumda tesis etmek istediği eşitlik prensibi, köle ile efendinin Allah katında bir olduğu ve üstünlüğün ancak takva ile olabileceği inancı bu endişelerinin temelini oluşturmaktaydı. Onlar asırlardır var olagelen ve tıpkı Yahudiler gibi kendilerini imtiyazlı bir sınıf olarak tanıyan bir sistemi bırakıp, kendi köleleriyle bir olmayı kesinlikle reddetmişlerdir.¹⁹

Mekke müşriklerinin Araplar arasında imtiyazlı bir konuma gelme-

¹⁹ Mehmet Altuntaş, "Tevrat ve Kur'an'a Göre Yahudilerin Dünyaya Bakışı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2013), 3, 98-100.

sini sağlayan en önemli unsur Kâbe idi. Onlar bu kutsal mabet sayesinde hem dinî hem de ticari olarak büyük bir nüfuz elde etmişler ve servetlerine servet katmışlardır. Mekke müşriklerinin kervanları bu kutsal mabede ev sahipliği yapan kimselerin kervanları olduğu için bütün Arap toprakları içerisinde serbestçe dolaşım yapabilmekte, güven içerisinde ticari faaliyetlerde bulunabilmekteydiler. Onlar bu sayede Şam-Yemen ticaretinde önemli bir konuma yükselmişlerdi. Bunun yanında putperest Arap toplumu için bir merkez durumunda olan Mekke'de put imal edip bunun satışını yapma ve Kâbe'yi ziyarete gelen insanlara başka ticari mallar satma da önemli bir kazanç kapısı durumundaydı. Bu bağlamda onlar bütün Arapların ortak mabedi olarak düşündükleri Kâbe'yi Müslümanlığı kabul etmekle kaybedecekleri, diğer müşrik Arapların onları Mekke'den sürecekları, bütün dinî ve ticari imtiyazlardan mahrum olacakları korkusuna kapılmışlar ve bu korku da onları en acımasız İslâm muhalifi konumuna getirmiştir.

Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'i ve onun getirdiklerini kabul etmemelerinin altındaki belki de en önemli etken kabilesel çatışma ve rekabetlerdir. Bu çatışmaları sadece Emevî-Hâşimî çatışması olarak görmek doğru değildir. Emevî soyunun büyük bir çoğunluğunun İslâm'a ancak Mekke'nin fethi ve akabinde girdikleri bir gerçektir. Ancak Kureyş'in diğer kolları ile de ciddi bir rekabetin olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Nitekim Mahzûm kabilesinin önemli bir ferdi ve Velîd b. Muğîre'nin de yeğeni olan Ebû Cehil'in ağzından dökülen şu cümleler bu durumun bir özeti mahiyetindedir: "Abdümenâfoğullarıyla şeref hususunda anlaşmazlığa düştük. Onlar halka yemek yedirdiler, biz de yedirdik. Onlar yaya kalmış kimselere binek verdiler, biz de verdik. Onlar halka bağışta bulundular, biz de bulunduk. Sonunda aynı dereceye ulaşıp burun buruna giden iki yarış atı durumuna geldiğimizde onlar, işte bizden semadan kendisine vahiy gelen bir peygamber çıktı dediler. Biz buna ne zaman ulaşacağız? Allah'a andolsun ki ona asla inanmayız."²⁰

Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e karşı yukarıda izah etmeye

²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 316; İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2004), 98.

çalıştığımız minval üzere sergiledikleri tavırlar Ebû Süfyân özelinde değerlendirildiğinde büyük oranda benzerlikler göstermektedir. Bununla birlikte onun şahsi özelliklerinden kaynaklanan birtakım farklı hususiyetlerin de mevcut olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Söz konusu farklılıklar merkezinde şekillenen çalışmamızı iki ana başlık altında inceleyeceğiz. Bunlar; “Ebû Süfyân’ın Hayatı” ve “Ebû Süfyân’ın Hz. Peygamber’e Karşı Takındığı Tavrı” şeklinde olacaktır.

1. Ebû Süfyân’ın Hayatı

Bazı kaynaklara göre Fil yılından 10 sene önce bazısına göre ise Hz. Peygamber’in dünyaya gelişinden 10 yıl önce Mekke’de doğduğu aktarılan²¹ Ebû Süfyân’ın nesebi şu şekilde verilmektedir: Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdişşems b. Abdimenaf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Ka’b b. Lüey.²² Nesep bilgisine göre gerçek isminin Sahr olduğu anlaşılan Ebû Süfyân’ın Ebû Hanzala şeklinde bir başka künyeye daha sahip olduğu bildirilmektedir.²³ Annesi Safiyye’nin nesebi ise Safiyye bnt. Hazin b. Büceyr b. el-Hazm b. Rûveybe b. Abdillâh b. Hilal b. Amir b. Sa’sa²⁴ diye verilmektedir.

Kureyş’in önemli bir ailesine mensup olarak dünyaya gelen Ebû Süfyân’ın çocukluk devresi hakkında kaynaklar detaylı bilgiler vermez. Döneminin şartlarına göre iyi bir eğitim alan²⁵ Ebû Süfyân hem ticari hem de idari konularda kendisini iyi yetiştirmeye gayret göstermiştir. Nitekim o, cahiliye döneminde, görüşüne başvurulmuş en muhterem üç kişiden birisi konumuna yükselmiştir.²⁶ Hitabet yeteneğindeki kuvvetlilik, zekilik, kurnazlık, şartlara göre hareket etme becerisi ve şairlik özelliği gençlik yıllarında sahip olduğu hasletler arasın-

²¹ İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-gâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe* (Beyrut: Dârü’l-Maarife,1989), 2: 392; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnavut (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1994), 2: 107; F. Buhl, “Ebû Süfyân”, *İA*, 4: 50.

²² İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-gâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, 2: 392; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 2: 105-106; İrfan Aycan, “Ebû Süfyân”, *DİA*, 10: 230.

²³ İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-gâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, 2: 392; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 2: 105-106.

²⁴ İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-gâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, 2: 392.

²⁵ Belâzurî, *Fütûhu’l-buldân*, trc. Mustafa Fayda (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1987), 691.

²⁶ İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-gâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, 5: 148.

da zikredilmektedir.²⁷ Söz konusu hasletlerinin yanında güvenilir kişiliği ve ticari konulardaki bilgeliği ile şöhret bulan Ebû Süfyân gerek kabilesinde gerekse de Kureyş'in lider kadrosu arasında haklı bir yer edinmiştir.²⁸ Ticari bağlantıları son derece gelişmiş, ünü Şam ve Anadolu topraklarına yayılmıştır. Bu bağlamda onun buralarda ticarethanelerinin ve ticari eşya ambarlarının olduğu zikredilmektedir.²⁹

Ebû Süfyân'ın gerek Ümeyye ailesi gerekse Kureyş arasında umumi bir riyâset iddiası ve gayreti içerisinde olmadığı görülmektedir. O, enerjisini ve yeteneğini daha çok ticaret sahasına hasretmiştir. Nitekim Kureyş'in en büyük reislerinden birisi olan ve Hz. Peygamber'in de iştirak ettiği Ficâr Savaşı'nda Kureyş ordusunun komutanlığını yapan³⁰ babası Harb'in ölümünün akabinde ailenin reisliğini almak için harekete geçmemiştir. Bu dönemde Ümeyye ailesini de içerisine alan Abdüşşems-oğullarının reisliği hususunda Ebû'l-Velîd Utbe b. Rebîa b. Abdüşşems b. Abdimenâf'ın daha baskın olduğunu söyleyebiliriz.³¹ Bu şahıs Ebû Süfyân'ın aynı zamanda kayınpederidir. Esasında, Hz. Peygamber'in risâlet görevine başladığı dönem olan bu zaman diliminde Kureyş'in liderliği konusunda Abdümenâfoğulları yavaş yavaş ağırlıklarını kaybetmeye başlamışlar, bu hususta Kureyş'in diğer boyları onlarla rekabete girmişler ve hatta bu rekabette Abdümenâfoğullarıyla neredeyse aynı pozisyona gelmişlerdi. Nitekim -bir önceki konuda ifade edildiği gibi- Ebû Cehil'in ağzından dökülen cümleler bu anlattıklarımızı doğrular mahiyettedir. Mahzumoğullarından Velîd b. Muğîre Kureyş'in liderliği konusunda gerek Abdümenâfoğulları gerekse de Kureyş'in diğer kabile reislerinden daha aktif konumdaydı.³² Ebû Süfyân'ın tartışmasız olarak Kureyş'in ve dolayısıyla Mekke'nin lideri konumuna yükseldiği dönem Bedir Savaşı'ndan sonraya rastlamaktadır. Onun, liderliği almasında şahsi özelliklerinin yanı sıra Kureyş içerisinde onunla boy ölçüşecek

²⁷ ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2: 107.

²⁸ ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2: 106-107; Ünal Kılıç, "Ebû Süfyân b. Harb'in Hayatı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 464.

²⁹ Neşet Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1957), 40; Kılıç, "Ebû Süfyân b. Harb'in Hayatı", 464.

³⁰ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1: 198.

³¹ Adnan Demircan, "Utbe b. Rebîa", *DİA*, 42: 235-236.

³² Mustafa Fayda, "Velîd b. Muğîre", *DİA*, 43: 33-34.

bir kimsenin kalmamış olmasının da etkisi olduğu muhakkaktır.³³ Zira kabilelerinin olduğu kadar Kureyş'in de önemli isimleri olan Velîd b. Muğîre ve As b. Vâil gibi kimseler Peygamber'in hicretinden önce ölmüşler, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Velîd b. Utbe, Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef gibi kişiler Bedir'de öldürülmüş, Ebû Leheb ise Bedir Savaşı'ndan sonra ölmüştü. Bedir Savaşı'na sebep olan kervanın başında yer alan ve kervanı kurtararak sağ salim Mekke'ye getiren Ebû Süfyân müşrik ordusu içerisinde yer almadığı için savaşa katılmamıştı. Ancak Bedir Savaşı'nda Kureyş'in yenilgi haberini aldıktan ve söz konusu savaşta kendi yakın akrabalarından öldürülenlerin çokluğunu öğrendikten sonra Mekke liderliğini elinde bulundurmanın kendisine yüklemiş olduğu sorumluluğun da etkisiyle Bedir'in intikamını almadıkça yıkanmayacağına, saç ve sakalını kestirmeyeceğine ve hanımına yaklaşmayacağına dair yemin etmiştir.³⁴

Kureyş'in lideri olarak Ebû Süfyân önce Bedir'in intikamını alma çabası içerisinde girmiştir. Bu bağlamda o, Bedir esirleri arasında yer alan oğlu Amr'ı fidye vermeksizin kurtarmak için Kureyş'in hiçbir hacı veya umreciye kötü muamelede bulunmama geleneğini hiçe sayan uygulamalara imza atmıştır.³⁵ Ardından Bedir Savaşı'ndan iki buçuk ay kadar sonra iki yüz kişilik silahlı bir birlikle Medine'nin dış mahallelerine saldırmış ve böylece Sevik Gazvesi'nin tertip edilmesine vesile olmuştur.³⁶ Ebû Süfyân'ın Bedir'in intikamını alma noktasında kendince başarıya ulaştığı mücadelesi Uhud Savaşı olmuştur.³⁷ Huyey b. Ahtab önderliğinde Hayber'de meskûn olan Yahudilerden bir grubun teşvikiyle patlak veren Hendek Savaşı'nda Kureyş'in lideri olarak müşrik ordusunu komuta eden Ebû Süfyân bu defa Uhud'daki kadar hırslı değildir. Zira savaş meydanında yaşanan bir dizi olumsuzlukların ardından kendince

³³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-maarife, 1994), 4: 377.

³⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 44-46.

³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 44-46; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk*, 2: 466-467.

³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 44-46; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk*, 2: 483-485.

³⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 87; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 47-48; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk*, 2: 526-527.

bir durum değerlendirmesi yapmış, çareyi savaşı terk etmekte görmüş ve savaş alanını ilk terk eden kişi olmuştur.³⁸

Hendek Savaşı'nın akabinde Müslümanları ortadan kaldıramayacaklarını anlayan Kureyş bir daha Medine'ye saldırmayı düşünmemiştir. Hudeybiye Antlaşması'na (6/628) kadar geçen süre Müslümanlar ile müşrik Kureyş arasında nispeten bir sükûnet döneminin yaşandığı devredir. Bu dönem zarfında Müslümanlar ile müşrikler arasında Mekke toplumunun reisi olarak Ebû Süfyân'ın başrolde olduğu bir dizi gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Hendek Savaşı'nı takip eden yıllarda büyük bir kıtlık yaşayan³⁹ Mekke'nin bu sıkıntısını ikiye katlayan bir durum daha meydana gelmiştir. Kureyş'in buğday tedarik ettiği Sümâme b. Usâl Müslüman olmuş ve bundan sonra Kureyş'e buğday satmamaya karar vermiştir. Bütün bu gelişmelere ek olarak Hendek Savaşı sonrası Hz. Peygamber'in bölgede aldığı tedbirlerle iyice bunalan Kureyşliler, Ebû Süfyân önderliğinde Hz. Peygamber'e haberci gönderip hâllerini arz etmeye karar vermişlerdir. Habercinin getirdiği mesajı dinleyen Hz. Peygamber Mekke'ye yeniden buğday sevkiyatını başlatmış ve Kureyş'in rahatlamasını sağlamıştır.⁴⁰ Hz. Peygamber'in sıkıntı içerisindeki Mekke'ye yardımını bununla sınırlı kalmamıştır. O, Kureyşlilere dağıtılmak üzere bir miktar altını Mekke'ye göndermiştir.⁴¹ Hz. Peygamber'in bu hediyesi kibir ve gururlarından ötürü Kureyş ileri gelenleri tarafından olumlu karşılanmayıp reddedilmiştir. Başlangıçta diğer Kureyş büyükleri gibi düşünen Ebû Süfyân⁴² ise daha sonra tam bir lider gibi davranıp Hz. Peygamber'in bu jestini kabul etmiş ve altını Mekke halkına dağıtmıştır.⁴³

Ebû Süfyân'ın Mekke toplumunun lideri olarak Müslümanlara yö-

³⁸ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 243-246; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2: 229; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk*, 2: 573.

³⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fi târihi'l-ümem ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ, (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1992), 2: 88.

⁴⁰ İbn Abdilberr, *el-İstiâb fi mârifeti'l-ashâb*, (Beyrut: Dârü's-sadr, 1940), 2: 498. Konuyla ilgili detaylı bilgi ve yorumlar için bkz. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993), 1: 252.

⁴¹ Ya'kûbî, *Târih*, 2: 57.

⁴² Kaynaklarda, Hz. Peygamber'in bu hediyesi karşılığında Ebû Süfyân'ın, "Muhammed bununla gençlerimizi kandırıp kendi tarafına çekmek istiyor" şeklinde sözler söylediği nakledilmektedir. (Ya'kûbî, *Târih*, 2: 57).

⁴³ Ya'kûbî, *Târih*, 2: 57; Kılıç, "Ebû Süfyân b. Harb'in Hayatı", 475.

nelik ön plana çıktığı bir başka dönem Hudeybiye Antlaşması'nın müşrikler tarafından bozulmasından sonraki devredir. Müşriklerin, antlaşma gereği ittifak ettikleri Bekir kabilesinin husumet içerisinde bulunduğu Huzâa kabilesine karşı yaptıkları baskın hareketine direkt olarak katılmaları Huzâalılar tarafından Hz. Peygamber'e haber verilmiş o da bu duruma tepki göstermiştir. Nitekim Hz. Peygamber Hudeybiye Antlaşması gereğince müttefik ilan ettiği Huzâalıların haklarını savunmak için harekete geçmiştir. Bu bağlamda Mekkeli müşriklere Bekir kabilesi ile ittifaklarından vazgeçmeleri ya da can kaybına uğrayan Huzâalıların diyetlerini ödemeleri, bunlardan birisini kabul etmedikleri takdirde kendileri ile savaşacaklarına dair bir ultiatom vermiştir. Hz. Peygamber'in şartlarını kabul etmediklerini açıklayan müşrikler daha sonra Müslümanlarla savaşı göze alamayıp bozdukları antlaşmayı yenilemek için harekete geçmişler, bu bağlamda Ebû Süfyân'ı Medine'ye göndermişlerdir. O, Hz. Peygamber'den beklediği ilgiyi göremeyip istediği cevapları alamayınca sırasıyla kızı ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in zevcesi Ümmü Habibe, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'den bu konuda yardım istemiş, ancak onlardan da yüz bulamayınca Mekke'ye dönmek zorunda kalmıştır.⁴⁴

Hudeybiye Antlaşması'nın yenilenmesi teklifini reddeden ve Mekke'nin fetih hazırlıklarına başlayan Hz. Peygamber sefer vakti geldiğinde yola çıktı. Cuhfe yakınlarına geldiğinde Hz. Peygamber'in amcası Abbas Müslümanların karargâhına gelerek onun ile görüştü. Şehrin sorunsuz olarak Müslümanlara teslim edilmesi için Mekkelileri ikna vazifesini üstlenen Abbas karargâhtan ayrıldı. Bu arada Ebû Süfyân yanına birkaç kişi daha alarak Müslümanların durumlarını tetkik etmek için yola koyulmuştu. Yolda Abbas ile karşılaştı. Allah'ın Resulü'nün on bin kişilik birlikle Mekke önlerinde bulunduğunu, eman dileyip şehri teslim etmekten başka çarelerinin olmadığını dile getiren Abbas Ebû Süfyân'ı kendisi ile birlikte Hz. Peygamber'le görüşmeye gitme konusunda ikna etti.⁴⁵ Hz. Peygamber'in uzun uğraşları ve ikna çabaları sonucu İslâm'a giren Ebû Süfyân Mekke'yi fetheden İslâm ordusunun

⁴⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-meğâzi*, thk. Marsden Jones, (Beyrut: Alem'ül-kütüb, 1966), 2: 786-787.

⁴⁵ Belâzurî, *Fütühu'l-buldân*, 53; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülük*, 3: 70-71.

geçişini izleyince bu orduya karşı konulamayacağı hususunda iyiden iyiye kanaat getirdi ve Müslümanların Hz. Peygamber'e olan bağlılıklarına hayran oldu. Hz. Peygamber'den, "Kim Ebû Süfyân'ın evine yahut Mescid-i Haram'a sığınırsa emniyettedir. Kim evinden çıkmaz ise güvendedir" talimatını alan Ebû Süfyân Mekke'ye döndü ve şehir ahalisine Hz. Peygamber'in hiç bir şekilde karşı koyulamayacak bir orduyla geldiğini, şehri teslim etmekten başka çarelerinin olmadığını söyledi ve Allah Resulü'nün talimatını onlara bildirdi. Böylelikle İslâm ordusu fazla bir direnişle karşılaşmadan şehre girdi.⁴⁶

İslâm'a girdikten sonra Ebû Süfyân'ın kendisini Hz. Peygamber'e ispatlama gayreti içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda o, İslâm'a geç girmesinin ve öncesinde Müslümanlara karşı giriştiği olumsuz faaliyetlerinin ezikliğini bir anlamda yok etme adına Huneyn Savaşı'na⁴⁷ ve Tâif kuşatmasına katılmış hatta bu kuşatma esnasında gözlerinden birisini kaybetmiştir. Onun bu gayretlerini gören Hz. Peygamber ona Menât putunu yıkma görevi vermiştir. Daha sonra onu valilik görevine getirmiştir.⁴⁸ Hz. Peygamber vefat ettiği zaman Necran valiliği görevini sürdüren Ebû Süfyân ondan sonra hilâfet makamına gelen Hz. Ebû Bekir'in halifeliğini başlangıçta istemese de daha sonra kabul etmek zorunda kalmıştır.⁴⁹ Yeni halife onun valilik alanını daha da genişletmiştir.⁵⁰ Hz. Ömer zamanında ise karısı Hind ile birlikte Yermük Savaşı'na iştirak etmiş ve ilerleyen yaşına rağmen bu savaşta önemli hizmetlerde bulunmuş hatta diğer gözünü de kaybetmiştir.⁵¹

⁴⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 447; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 142, 147-148; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülük*, 3: 72; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih* (Beyrut: Dârü's-sadr, 1965), 2: 229.

⁴⁷ Bu savaşın başlarında dağılıp kaçışmaya başlayan İslâm ordusunu görünce Ebû Süfyân'ın, "Bunların bozgunu ancak Kızıl Deniz'de son bulur" demesi onun daha İslâm'ı tam olarak özümsemediğini gösterse bile Ebû Süfyân Hz. Peygamber'in gözüne girme konusunda gayretkeş davranmıştır.

⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 449; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 151; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülük*, 3: 77; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 2: 244; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2: 392; İbn Hacer, *Tehzibü't-tehzib*, 4: 377.

⁴⁹ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 588; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülük*, III, 209.

⁵⁰ Belâzurî, *Fütühu'l-buldân*, 84; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2: 392; İbn Hacer, *Tehzibü't-tehzib*, 4: 377; Aycan, "Ebû Süfyân", *DİA*, 10: 230.

⁵¹ Belâzurî, *Fütühu'l-buldân*, 193; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2: 392; İbn Hacer, *Tehzibü't-tehzib*, 4: 377; Aycan, "Ebû Süfyân", *DİA*, 10: 230.

H. Osman'ın halifeliği almasına çok sevinen⁵² Ebû Süfyân ilerleyen yaşı ve iki gözünün de görmemesi münasebetiyle bu dönemde fiilî olarak olayların içerisinde yer almamıştır. Zaten çok geçmeden de vefat etmiştir. H. 31/M. 653 yılında oğlu Muâviye'yi görmek için Hind ile çıktığı Şam seyahatinden dönüşte Medine'de 88 yaşında ölmüştür.⁵³

2. Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber'e Karşı Takındığı Tavrı

Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber'in risâlet görevini yerine getirirken ona karşı sergilediği tavır genel olarak müşriklerin çoğunluğunun gösterdiği tavırlara benzemektedir. O da diğerleri gibi onun davetine olumlu cevap vermemiş, Hz. Peygamber'i davasından vazgeçmesi hususunda ikna etmeye çalışmış, Müslümanlara karşı müşriklerin uygulama sahasına koydukları her türlü baskı ve şiddet politikasının içerisinde yer almıştır. Hz. Peygamber'e karşı ana hatlarıyla müşriklerle benzer tavırlar içerisine girse de Ebû Süfyân'ın özeld birtakım hususiyetler bağlamında onlardan ayrıldığı görülmektedir. Bu hususiyetlerin tam olarak anlaşılabilmesi için Ebû Süfyân'ın gerek risâlet öncesi gerekse sonrası dönemde Hz. Peygamber ile olan ilişkilerinin, risâlet vazifesine yüklediği anlamın ve onun kendi şahsına özel birtakım özelliklerinin tespiti için yapılması gerekmektedir.

2. 1. Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber ile İlişkisi

Ebû Süfyân'ın hayatı bölümünde değinildiği gibi o, Hz. Peygamber'den yaklaşık olarak on yaş büyüktür. Dolayısıyla Ebû Süfyân Hz. Peygamber'in aklının erdiği çocukluk dönemlerinde yirmili yaşların başında olan genç bir delikanlıdır. Onun bu dönemlerde Hz. Peygamber ile yakından ilgili olması tabiatıyla beklenen bir durum değildir. Kureyş'in en önemli iki kabilesinden Abdüşşemsoğullarına mensup ve bu kabilenin reisi konumundaki Harb b. Ümeyye'nin oğlu olan Ebû Süfyân bu özelliği ile zikredilen zaman diliminde ön plandadır ve gözde bir durumdadır. Babası onun, zamanına göre iyi yetişmesi için elin-

⁵² Mes'ûdî, *Mürücu'z-zehab*, 2: 352.

⁵³ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 193; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2: 393; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 4: 377; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2: 107; Aycan, "Ebû Süfyân", *DİA*, 10: 230.

den gelen her şeyi yapmıştır. Bu bağlamda, oğlunun okuma yazma öğrenmesi, bilgi ve kültürünü artırması, ticari noktada iyi yetişmesi, liderlik vasıflarına haiz olması hususunda gayret göstermiştir. Bütün bu çabalar Ebû Süfyân'ın cahiliye döneminde görüşlerine müracaat edilen üç kişiden biri olmasını sağlamıştır.⁵⁴ Hz. Peygamber'in çocukluktan çıkıp gençliğe doğru adım attığı zaman dilimlerinde Ebû Süfyân hakkında neler düşündüğü meçhul olsa da Ebû Süfyân'ın ezelî rakipleri olan Hâşimoğulları ile arası çok da kötü değildir. Zira Abdülmuttalib'in oğlu Abbas, onun en yakın arkadaşları arasındadır.⁵⁵

Hz. Peygamber'in risâlet görevine başladığı döneme kadarki geçen süre içerisinde Ebû Süfyân ile olan ilişkisi hakkında kaynaklar açıklayıcı bilgiler vermez. Doğruluk, ahlaklılık, güvenilirlik gibi özellikleri şahsında toplayan, bu özelliklerinden dolayı *el-Emîn* sıfatıyla taltif edilen⁵⁶ Hz. Peygamber'in Ebû Süfyân'ın da dikkatini çektiği ve hatta saygısını kazandığı ihtimal dâhilindedir. Nitekim Hz. Peygamber'in Mekke müşriklerini İslâm'a davet ettiği dönemde Ebû Süfyân'ın ona karşı sergilediği tavır hakkında kaynaklarda geçen bazı bilgiler bu durumu destekler mahiyettedir.⁵⁷ Ancak yetim olarak büyüyen, okuryazarlığı olmayan, toplumda liderlik vasıflarıyla, zenginliğiyle, edebiyat ve şiir konusundaki mahirliğiyle ön plana çıkamayan bir kişi olarak Hz. Peygamber'in Mekke'nin aristokrat zümresi arasında yer alamamış olması tabiatıyla Ebû Süfyân ile yollarının çok da fazla kesişmemesini de beraberinde getirmiştir. Zira Ebû Süfyân kendi şahsi kabiliyetinden kaynaklanan hasletler ve Benî Ümeyye'nin kendisine sağlamış olduğu zenginlik ve itibar sayesinde Mekke'de gerek siyasi gerekse sosyal anlamda önemli bir nüfuzla sahipti ve arkadaş çevresi elit kişilerden oluşmaktaydı.⁵⁸

Hz. Peygamber İslâm'ı tebliğ vazifesine başlayınca, Ümeyyeoğulla-

⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 5: 148; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2: 106.

⁵⁵ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 5: 148.

⁵⁶ İbn İshâk, *es-Sîre*, 54.

⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, thk. Muhammed el-Bicevî (Beirut: Dâri'l-kütübü'l-ilmîyye, 1992), 3: 413; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 4: 377.

⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 5: 148; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2: 106-107; Aycan, "Ebû Süfyân", *DİA*, 10: 231.

rının da dâhil olduğu pek çok müşrik Kureyş kabilesi tarafından engellemelerle karşılaşmıştır. Bu dönemde Ümeyyeoğullarının önemli bir ferdi olan Ebû Süfyân, kabilesinin geneli gibi, Hz. Peygamber'in davasından vazgeçirilmesi gerektiğini düşünmektedir.⁵⁹ Risâletin Mekke evresinde onun Hz. Peygamber'e karşı aldığı tavır konusunda kaynaklar çelişkili bilgiler vermektedir. Kimi kaynaklar onu, içinde büyük bir kin beslese de dostane bir görüntü sergileyen kişi olarak vermekte,⁶⁰ Kureyş'in her türlü baskıcı politikasının içinde olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda o, Kureyş ileri gelenleriyle birlikte hareket edip Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirmek için birtakım teklifler hazırlayan grup içerisinde yer almıştır.⁶¹ Kimi kaynaklara göre ise Ebû Süfyân ona fiilî eziyet edenler arasında yer almadığı gibi onu zaman zaman Kureyş'in eziyetlerine karşı evine alarak korumuştur.⁶² Bu rivayetler değerlendirildiğinde Kur'an okuyan Hz. Peygamber'i gizlice dinlemeye gelen bir kişi olarak⁶³ Ebû Süfyân Müslümanlara eziyet edenlerle birlikte hareket etse de onun bizzat karıştığı bir fiilî eziyet vakasının bulunmadığı anlaşılmaktadır.⁶⁴ Risâletin Mekke döneminde Ebû Süfyân ile Hz. Peygamber ve onun aile fertleri arasında geçen bazı olaylar, Kureyş kabilesinin elitleri arasında yer alan Ebû Süfyân'ın İslâm davasını ortadan kaldırma işinde müşriklerin geneli gibi düşünse de Hz. Peygamber'e saygı duyduğunu göstermektedir. Nitekim şu anekdot bunu doğrular mahiyettedir: "Hz. Peygamber bir gün yaya olarak seyahat ederken yanından Ebû Süfyân, karısı Hind ve oğlu Muâviye ile birlikte binekleri üzerinde geçtiler. Ebû Süfyân aynı yöne gitmekte olan Hz. Peygamber'i görünce oğlu Muâviye'yi binitinden indirip birlikte seyahat etmeleri kastıyla ona vermek istedi. Hz. Peygamber bu nazik daveti kabul edip onlarla birlikte yolculuk yapmaya başladı. Bu yolculuğu İslâm'ı tebliğ etmek için bir fırsat addeden Hz. Peygamber birbirlerinden ayrılacakları yere gelinceye kadar onlara İslâm'ı anlattı. Hz. Peygamber'in bu tav-

⁵⁹ İbn İshâk, *es-Sîre*, 147-148.

⁶⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 275-278.

⁶¹ İbn İshâk, *es-Sîre*, 147-148; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 276.

⁶² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşar Avvad (Beyrut: Müessesetü'risâle, 1992), 13: 120; es-Safedî, *Kitâbu'l-vâfi bi'l-vefâyât* (Stuttgart: 1991), 16: 285.

⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 337-338.

⁶⁴ Kılıç, "Ebû Süfyân b. Harb'in Hayatı", 465.

rı karşısında Ebû Süfyân tam bir nezaket ve sükûnet içerisinde onu dinlemekteydi. Nihayet ayrılık noktasına geldiklerinde bineği onlara tekrar veren Hz. Peygamber görevini yapmış olmanın rahatlığıyla yoluna devam ederken Ebû Süfyân karısından şu azarı işitti: ‘Bütün bunları duymak için mi oğlunun bineğini ona tahsis ettin ve bizimle yolculuk etmesini istedin?’ Ebû Süfyân ise bu çıkışa karşı, ‘O, asil bir ruh taşımaktadır. Öyle söyleme!’ diye cevap verdi.”⁶⁵ Bu rivayete ilaveten Ebû Süfyân’ın Hz. Peygamber’e karşı sevgi ve saygı hisleri beslediğine yönelik verilebilecek bir başka rivayet de onun ile Hz. Fâtıma arasında geçen şu hadisedir: Azılı İslâm düşmanı Ebû Cehil’in Hz. Peygamber’in kızı Fâtıma’yı tokatladığını gören Ebû Süfyân, Fâtıma’nın bu hâline üzülmüş ve onu yanına alarak Ebû Cehil’in yanına gitmiş ve Hz. Fâtıma’dan Ebû Cehil’e tokat atmasını istemiştir.⁶⁶

Ebû Süfyân Hz. Peygamber’in getirdiği yeni dini kabul etmeyip onun yayılmasını engellemek istese de onun Hz. Peygamber ve ailesine karşı sergilediği olumlu tavır Hz. Peygamber’i etkilemiş ve Ebû Süfyân’ı onun gözünde diğer İslâm düşmanlarına göre ayrıcalıklı bir hâle getirmiştir. Nitekim bu durumu Hz. Peygamber’in birçok davranışında görmemiz mümkündür. Örneğin; onun kızı Ümmü Habibe ile evlenmiş,⁶⁷ Hendek Savaşı’ndan sonraki yıllara tekâbül eden kıtlık döneminde Mekkelilerin, en büyük buğday tedarikçileri olan Sümâme b. Usâl’in Müslüman olması ile alamadıkları buğdayı Ebû Süfyân’ın gönderdiği habercinin ricası üzerine alabilmelerinin önünü açmış,⁶⁸ yine bu kriz döneminde Ebû Süfyân’ın lideri olduğu Mekkelilere bir miktar altın göndermiş,⁶⁹ Hudeybiye sonrasında Ebû Süfyân’ın şahsına Medine hurması göndermiş,⁷⁰ Ebû Süfyân’ın sahip olduğu ticaret kervanın Suriye’ye doğru giderken Medine bölgesinden geçmesine izin vermiş⁷¹

⁶⁵ Ebû'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el- Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhâri* (Mısır: Bulak Matbaası, 1887), 2: 246-247.

⁶⁶ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 235.

⁶⁷ İbn İshâk, *es-Sîre*, 147-148; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 276; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8: 99; konu ile ilgili ayrıca bkz. Kılıç, “Ebû Süfyân b. Harb’in Hayatı”, 476.

⁶⁸ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 252.

⁶⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 252.

⁷⁰ İbn Abdilber, *el-İstiâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, Beyrut: 1940, 2: 498.

⁷¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 252.

ve son olarak Mekke'nin fethi sırasında kurtuluştaki gruplardan birinin de Ebû Süfyan'ın evine sığınanlar olduğunu ilan etmiştir.⁷²

Kaynaklar incelendiğinde Ebû Süfyan'ın Müslümanlara karşı müşriklerin eziyet ve savaş fiillerine bilfiil dâhil olması Bedir Savaşı'nda oğlu da içinde bulunmak üzere çok sayıda akrabasının öldürülmesinden sonraya rastlamaktadır. O, karşılaştığı bu acı olayın kendisine verdiği intikam duygusu ve Mekke'de liderlik pozisyonuna gelmesinin yüklediği sorumluluk hissi ile Müslümanlara karşı yürütülen kin ve nefret aksiyonunda başı çekmeye başlamıştır. Nitekim artık o, Uhud ve Hendek gibi Müslümanların en zorlu savaşlarında bizzat ordu komutanı olarak aktif rol almıştır. Uhud Savaşı'ndan sonra Müslüman ölümlerine müse yapılımasına ses çıkarmaması hatta bu durumu çirkin olarak da görmediğini söylemesi onun nasıl bir halet-i ruhiyede olduğunu göstermektedir.⁷³ Ebû Süfyan'ın lider olarak Müslümanlara eziyet ve tecavülden Kureyşlileri alıkoymadığı zikri geçen rivayetten anlaşılrsa da İslâm'a karşı olan mücadelesinde onun uzlaşmaz bir kişilik olduğu söylenemez. Zira kaynaklarda bu konu ile ilgili pek çok örnek bulmak mümkündür. Müslümanları ortadan kaldırmak için Bedir'e doğru harekete geçen müşrik Kureyş ordusuna kervanın kurtulduğu haberini gönderip onları Müslümanlarla savaş yapmaktan vazgeçirmeye gayret sarf etmesi,⁷⁴ Uhud Savaşı sonrası savunmasız bir durumda kalan Medine'ye hücum ederek burasını ele geçirmek yerine gerisin geriye Mekke'ye dönmesi,⁷⁵ Uhud Savaşı'ndan sonra ertesi yıl Bedir'de Müslümanlarla bir savaş daha yapmak için söz verdiği halde bu sözünü yerine getirmek için gelmemesi,⁷⁶ Yahudilerin teşvik ve gayretleriyle çıktığı Hendek Savaşı'nda meydanı ilk onun terk etmesi⁷⁷ bu örnekler arasında zikredilebilir. Hz. Peygamber'in şahsına karşı bir kin beslemediği, aksine onun şahsiyet ve yüksek vasıflarını takdir ettiği anlaşılan⁷⁸ Ebû

⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4: 22-23; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülük*, 3: 331-332; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 4: 377.

⁷³ İbn İshâk, *es-Sîre*, 334; Buhârî, "Megâzî", 17.

⁷⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 26; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 2: 119.

⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3: 45; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülük*, 2: 206.

⁷⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 221-222.

⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3: 251; Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülük*, 2: 244.

⁷⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 99; Kılıç, "Ebû Süfyan b. Harb'in Hayatı", 472-473.

Süfyân, anlatılanlara ilaveten, Mekke'nin fethi sırasında İslâm'a girme noktasında diğer müşrik Kureyşlilere göre daha önce davranmış ve onların Müslümanlara teslim olma noktasında zorluk çıkarmamaları için elinden geleni yapmıştır.

2. 2. Ebû Süfyân'ın Risâlet Vazifesine Yüklelediği Anlam

Mekke toplumunun elitlerinden olan Ebû Süfyân kendi konumundaki her müşrik gibi sahip olduğu imtiyazın Hz. Peygamber'in getirdiği yeni dinin hükümleri ile elinden gitmesini istememektedir. Bu bağlamda o, İslâm davetine olumlu cevap vermemiş, Hz. Peygamber'i davasından dönmesi hususunda iknaya gayret etmiş, Müslümanlara karşı müşriklerin uygulama sahasına koydukları her türlü baskı ve şiddet politikasına rıza göstermiştir. Onun böyle bir tutum sergilemesinin ipuçlarını onun risâlet vazifesine yüklediği anlamlarda bulmak mümkündür.

Her şeyden önce Ebû Süfyân peygamberliği Mekke toplumunda herhangi birinin kolay kolay elde edemeyeceği imtiyazlı bir pozisyon olarak görmüş ve bu pozisyonu ezeli rakipleri Hâşimoğullarından birisinin elde etmesine tüm Ümeyyeliler gibi karşı çıkmıştır. Zira peygamberlik Mekke liderliğinden çok öte bir şeydi ve hiçbir dünyevî makam onunla eşdeğer olamazdı. Üstelik böyle bir makam ne servetle, ne evlat ve iyâlin çokluğuyla, ne de çalışmayla elde edilen bir şey değil Allah'ın takdir etmesiyle kazanılmaktaydı. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in risâletini kabul etmek onun manevi boyunduruğu altına girmek demektir ve böyle bir durum Ümeyyeğullarının lider kadrosundan olan bir kişi için asla düşünülemezdi. Üstelik bu kabul, manevî anlamda üstünlüğün bir daha alamamak üzere Hâşimoğullarına geçtiğinin kabulü niteliğindedir.

İslâm dini her insanın eşitliği prensibini getirmekte, bu dünyada yapılanların yarın bir gün hesabının sorulacağını ifade etmekte, putların, kendilerine hayrı dokunmayan âciz nesnelere olduğunu ilan etmekte, mal ve servetin tek elde toplanmasından ziyade toplumun her kesimine yayılması gerektiğinin altını çizmekte, gençlerin kafalarındaki her bir soruya cevaplar vermekteydi. Bunlar ve bunlara benzer dinamikleriyle müşrik Mekke toplumundaki geleneksel düzeni radikal manada deş-

tireceğinden korkulan bu din, özellikle böyle bir düzenden nemalanan elit grubun işine gelmiyordu. Dolayısıyla bu toplumun bütün nimetlerinden fazlasıyla istifade eden Ebû Süfyân için de Hz. Peygamber'i kabul etmek sosyolojik olarak intihar anlamına gelmekteydi.

Ebû Süfyân, getirdiği dini kabul etmese de Hz. Peygamber'in kendi içlerinden çıkmış bir kişi olarak risâlet davasında başarıya ulaştığında bu başarıda en büyük payın kendilerine ait olması gerektiğini düşünmektedir. Nitekim o, Hz. Peygamber'in hicretinden sonra ensar büyüklerine yazdığı mektupta şunları söylemektedir: “Gerçekte siz bizim aramızdan çıkan pek asil ve aynı zamanda pek ulu bir kimseye yardım etmeye teşebbüs etmiş bulunuyorsunuz. Ona eman hakkı tanıdınız ve onu himaye altına aldınız. Bu, gerçekten sizin için utanılacak bir lekedir. Bizimle onun arasına girmeyin. Şayet o doğru yola, iyi tutuma sahip biri ise buradan çıkarılacak saadet payı bize aittir. Şayet kötü biriyse onu ele geçirmede biz herkesten daha çok hak sahibiyiz”.⁷⁹ Bu sözleri ile Ebû Süfyân, ensara eğrisi doğrusuyla Hz. Peygamber'in kendilerine ait olduğu mesajını vermektedir.

Ticaret başta olmak üzere dünyevî menfaatleri temin sadedinde çok mahir olan ve attığı her adımı düşünerek atan Ebû Süfyân İslâm'a girmeme noktasında son ana kadar mücadele etse de başka çıkar yol olmadığını görünce Mekke müşriklerinden önce İslâm'a girmiş ve Hz. Peygamber'den, “Kim Ebû Süfyân'ın evine sığırsa emniyettedir” imtiyazını kopararak bu işten de dünyevî manada kazanacağı en büyük kârı elde etmiştir. Ebû Süfyân Müslüman olmuştur, ancak Hz. Peygamber'in risâlet görevini yine dünyevî menfaat sadedinde düşünmektedir. O en küçük bir zorlukta Hz. Peygamber'in bu görevinin akamete uğrayacağını düşünmekte ve her şeyin kendileri için eskisi gibi olmasının hayallerini kurmaktadır. Müslüman olduktan sonra katıldığı ilk savaş olan Huneyn'de ilk başlarda ordunun muhtelif sebeplerden dolayı panikleyerek düşman ordusu karşısında kaçışmaya başlaması üzerine Ebû Süfyân, “Bunların bozgunu ancak Kızıl Deniz'de son

⁷⁹ İbn Habîb, *Kütübü'l-muhabber*, 271; ayrıca bkz. Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi I (Hz. Peygamber Dönemi)* (İstanbul: Ensar Yay., 2013), 253.

bulur”⁸⁰ diyerek Müslümanların yenilmesinden memnunluk duyacağını açık etmiştir.

Hz. Peygamber onun daha henüz İslâm’ı kalbine yerleştirmedeğinin ve dolayısıyla risâletin gerçek manada ne demek olduğunun farkına varmadığının bilincindedir. Bundan dolayı ona biraz daha dünyalık vererek onu İslâm’a ısındırmaya çalışmıştır. Huneyn ganimetlerinden Ebû Süfyân’a 100 deve ve 40 ukiye⁸¹ gümüş, oğullarına da 100’er deve vermiştir.⁸² Sıradan bir ordu neferine Hz. Peygamber’in gösterdiği bu ilgi ve iltifat Ebû Süfyân’ı hem maddi hem de manevi manada mutlu etmiş, onun daha samimi Müslüman olmasının yolunu açmıştır.⁸³ Artık Ebû Süfyân için İslâm’a samimi bir şekilde hizmet etme vakti gelmiştir. Nitekim Tâiflilerle yapılan savaş onun bu samimiyetini göstermesine vesile olmuştur. Bu savaşta karşıdan gelen bir ok gözünü çıkarmıştır. Çıkmış gözünü alarak Hz. Peygamber’in huzuruna gelen Ebû Süfyân’ın, onun, “İstersen dua edeyim de gözüne tekrar kavuşasın veya istersen cennete kavuşasın” sözü karşılığında, “Gözüm dursun cenneti istiyorum”⁸⁴ cevabı nereden nereye geldiğinin en büyük kanıtını oluşturmaktadır.

Risâleti içselleştirme konusunda böyle bir serüvenden geçen Ebû Süfyân, Hz. Peygamber’in vefatının ardından Hz. Ebû Bekir ile başlayan halifelik döneminde yine bildiğimiz kişi olmuştur. Bu defa Müslüman kimliğiyle Ümeyyeoğullarının reisi olarak Kureyş içerisinde zayıf bir kabileye mensup olan Hz. Ebû Bekir’in halife seçilmesine sıcak bakmamıştır. Hâşimîler ve Ümeyyeliler dururken Teymoğullarından birinin haddine olmadığını düşündüğü halifeliği Hz. Ali’ye teklif etmiş, ondan beklediği cevabı alamayınca Hz. Ebû Bekir’e biat etmek zorunda kalmıştır.⁸⁵ Kendisinin ve Ümeyyeoğullarının İslâm ile olan mazilerinin çok daha yeni olmasından dolayı iktidara Hz. Ebû Bekir döneminde talip olamayan Ebû Süfyân’ın iktidar hırsı, Hz. Osman’ın halife seçilme-

⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 4: 72; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-târîh*, 2: 244.

⁸¹ Ukiye ile ilgili geniş bilgi için bkz. Cengiz Kallek, “Ukiye”, *DİA*, 42: 67-70.

⁸² İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 4: 140.

⁸³ Kılıç, “Ebû Süfyân b. Harb’in Hayatı”, 482.

⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizis-sahâbe*, 3: 414-415; es-Safedî, *Kitâbu’l-vâfi bi’l-vefayât*, 16: 285.

⁸⁵ Belâzurî, *Ensâbu’l-eşraf*, 1: 588; Ya’kûbî, *Târîh*, 2: 126; Taberî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülük*, 3: 209.

siyle tavan yapmıştır. Nitekim Osman'ın evinde onun halifeliğini kutlamak için toplandıkları mecliste söylediği şu cümleler bunu teyit etmektedir: "Allah'a yemin olsun ki, hilafetin sizin olmasını umuyordum. Hilafet artık sizin çocuklarınıza miras kalacaktır."⁸⁶ Ebû Süfyân'ın iktidarı alma noktasında ömrü yeterli gelmemiştir, ancak babasının bu düşüncelerini uygulama safhasına Muâviye koymuştur.

2. 3. Ebû Süfyân'ın Şahsi Özellikleri

İslâm'ın yayılış döneminde Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı gösterdiği olumsuz reaksiyonun anlaşılmasında onun şahsi özelliklerinin tespitinin yapılmış olması da önem arz etmektedir. O, İslâm dinini reddetme, Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirme ve Müslümanlığı kabul eden kimseleri bu kabullerinden caydırma gibi hususlarda Mekke'nin müşrik elebaşları ile ortak kararlar almakta ve bu kararlar doğrultusunda kendisine düşen vazifeyi yerine getirmekteydi. Ancak Ebû Süfyân Hz. Peygamber ve Müslümanlara yönelik tepkisini ortaya koyarken ne Ebû Cehil gibi en galiz sözlerle Hz. Peygamber ve Müslümanlara hakaretler yağdırmış ve Müslüman kanı dökmekten çekinmemiş, ne Ukbe b. Ebî Muayt gibi özellikle Hz. Peygamber'e karşı yapılan bütün kötülüklerde baş aktör olarak görev almış, ne Ebû Leheb gibi kendi kanından ve canından olan bir kimseye hayat hakkı tanımamak için çalışmış, ne Velîd b. Muğire gibi Hz. Peygamber'i kâhin, sihirbaz, mecnun olarak isimlendirmiş, ne de As b. Vâil gibi Hz. Peygamber'in erkek çocuğunun yaşamaması üzerine ona ebter lakabı takmıştır. O, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara muhalefesinde nevi şahsına münhasır özellikler göstermektedir.

Ebû Süfyân, kaynakların ifadesine göre zeki, fevri olmaktan çok aklî ve temkinli davranmayı seven, ikili ilişkilerde mahir, Kureyş'in bilgisi vasfı verilmiş, görüşüne müracaat edilen en makbul üç kişiden birisidir.⁸⁷ Bu özelliklerin İslâm'a karşı muhalefesinde onu etkilediği görülmektedir. O, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara gösterdiği tepkisini akıl

⁸⁶ Mes'ûdî, *Mürüccü'z-zeheb*, 2: 352; ayrıca bkz. Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi II (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)* Ensar Yay., İstanbul: 2013, 200.

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *Uddü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 5: 148; ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2: 106-107.

ve itidal çerçevesine oturtmuş, risâletin Mekke döneminde gerek Hz. Peygamber'e gerekse de Müslümanlara karşı birebir fiilî ve sözlü müdahalede bulunmamıştır. Onu biz, Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirme gayreti içinde olan Kureyş'in âkil adamlarının içerisinde toplu hareket ederken görmekteyiz. Örneğin; Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirme konusunda Kâbe'ye çağırın kişiler arasında yer almıştır. Bu toplantıda Kureyş Hz. Peygamber'e bazı tekliflerle gelmiştir.⁸⁸ Onun, risâletin Medine döneminde de Müslümanlarla savaş yanlısı bir tutum içerisinde olmadığı görülmektedir. Nitekim Bedir'de Müslümanlarla savaş yapmak için yola çıkan ordu mensuplarını bu kararlarından vazgeçirmeye gayret sarf etmesi bu özelliğini destekler mahiyettedir. Ebû Süfyân'ın Müslümanlara yönelik fiilî şiddete başvurduğu dönem Bedir Savaşı'nda Kureyş'in yenilgi haberini aldıktan ve söz konusu savaşta kendi yakın akrabalarından öldürülenlerin çokluğunu öğrendikten sonra başlamaktadır. Ebû Süfyân bu haberi aldıktan sonra temkinli davranmaktan tamamen uzaklaşmış tam bir intikam duygusu içerisinde hareket etmeye başlamıştır. Bedir'deki kayıpların verdiği acının onları derinden etkilemesi, Ebû Süfyân'ın böyle bir halet-i ruhiye içerisinde girmesinde etkili olmuştur. Bedir'in intikamını almadıkça yakanmayacağına, saç ve sakalını kestirmeyeceğine ve hanımına yaklaşmayacağına dair yemin etmesi, yine bu bağlamda beraberindeki silahlı bir birlikle Medine'nin dış mahallelerine saldırması ve bir hurma bahçesinde çalışan iki Müslümanı öldürmesi, Uhud Savaşı'ndan sonra Müslüman ölülerine müslle yapılmasına ses çıkarmaması, Adal ve Kârre kabilelerine gönderilen heyetin Recî' suyuna vardıklarında pusuya düşürülmesiyle esir düşen ve kendilerine satılan Hubeyb b. Adiy ve Zeyd b. Desine'nin hunharca öldürülmelerine göz yumması⁸⁹ onun bu bağlamda değerlendirilecek hareketlerindedir.

Ebû Süfyân'ın yukarıda zikrettiğimiz davranışlarına rağmen özellikle Hz. Peygamber'e duyduğu saygının değişmediği ve onunla irtibatı kesmek istemediği de kaynaklardaki rivayetlerden anlaşılmaktadır. Nitekim önceki bölümlerde zikri geçen, Hz. Peygamber, Ebû

⁸⁸ İbn İshâk, *es-Sîre*, 147-148; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 276.

⁸⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-meğâzî*, 1: 353-362; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2: 55-56.

Süfyan ve ailesi hakkındaki yolculuk rivayeti, yine Bizans imparatoru Heraklius'un Hz. Peygamber hakkında sorduğu sorulara onun içtenlikle ve peygamberi övücü cevaplar vermesi⁹⁰ bu duruma bir örnektir. Hz. Peygamber'in Hudeybiye sonrasında, elçilerinden birisi ile Ebû Süfyan'a Medine hurması göndermesi üzerine onun da Hz. Peygamber'e Mekke mamulü deriden yapılmış giyecekler göndermesi⁹¹ onun Hz. Peygamber ile irtibatı kesmek istemediğini gösteren bir başka delildir.

Kaynaklar Ebû Süfyan'ın liderlik yapmayı ve ün sahibi olmayı çok sevdiğini dile getirmektedir.⁹² Nitekim Hz. Peygamber onun bu yönünü çok iyi bildiği için Ebû Süfyan'ın gururunu okşayıcı faaliyet ve kararların altına imza atmıştır. Mekke lideri olarak Uhud ve Hendek Savaşlarında müşrik orduları komutanlığı yapmış, Müslümanlara birçok zararı dokunmuş bu kişiyi, Hz. Peygamber önemsemştir. Onun kendisine karşı beslediği saygı ve yakınlık hissini de bilen Hz. Peygamber, Ebû Süfyan'ın İslâm'a girmesini istemiş ve bu konuda her fırsatı değerlendirmiştir. Onun kalbinin İslâm'a ısınması için Ebû Süfyan ve ailesine müellefe-i kulub kategorisinden birçok mal ve hediyeler vermiş; onu vali olarak Necran'a görevlendirmiştir.⁹³

Sonuç

Mekke müşrikleri, atalarından gördükleri şeylerden vazgeçmek istememeleri, Kur'an'ın onları hesap günü ve putperestlerin cehennemin odunu olacağı ile korkutması, risâlet görevi için Hz. Peygamber'i layık görmemeleri, toplumdaki mevki ve nüfuzlarını kaybetme endişeleri, Müslüman oldukları zaman bütün dinî ve ticari imtiyazlarını kaybedecekleri korkusuna kapılmaları, kabilesel çatışma ve rekabet içerisinde bulunmaları gibi sebeplere binaen Hz. Peygamber'e ve onun getirdiği İslâm dinine karşı çıkmışlardır. Bu karşı çıkışlarını da alay etme, iftira atma, sözlü sataşma, fiilî müdahalede bulunma, işkence etme, ambar-

⁹⁰ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*, 1: 129.

⁹¹ İbn Abdilber, *el-İstiâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, 2: 498.

⁹² ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2: 107.

⁹³ İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2: 392; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 4: 377.

go uygulama ve silahlı mücadeleye girme gibi yollarla ete kemiğe büründürmüşlerdir.

Görüşüne itimat edilen, sözüne inanılan, Kureyş'in bilgisi vasfı verilen Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber ve Müslümanlar karşısındaki tavrı genel olarak müşriklerin çoğunluğunun gösterdiği tavırlara benzemektedir. Bu bağlamda o da, Hz. Peygamber'i davasından vazgeçmesi hususunda ikna etmeye çalışmış, Müslümanlara karşı müşriklerin uygulama sahasına koydukları her türlü baskı ve şiddet politikasının içerisinde yer almıştır. Hz. Peygamber'e karşı ana hatlarıyla müşriklerle benzer tavırlar içerisine girse de Ebû Süfyân'ın özelde birtakım hususiyetler bağlamında onlardan ayrıldığı görülmektedir. Bu hususiyetleri Ebû Süfyân'ın gerek risâlet öncesi gerekse sonrası dönemde Hz. Peygamber ile olan ilişkileri, risâlet vazifesine yüklediği anlam ve onun kendi şahsına özel birtakım özellikleri başlıkları altında incelemek mümkündür.

Ebû Süfyân, zeki, fevri olmaktan çok aklî ve temkinli davranmayı seven biri olduğundan dolayı Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara gösterdiği tepkisini akıl ve itidal çerçevesine oturtmuştur. Bu bağlamda peygamberliğin Mekke döneminde birebir fiilî ve sözlü müdahale olaylarının içerisinde yer almamıştır. Bedir Savaşı onun İslâm'a karşı muhalefetine bir dönüm noktası olmuş ve o, muhalefetine fiziksel şiddet ve savaş boyutlarına taşımıştır. Ebû Süfyân, muhalefetine fiziksel şiddet ve savaş boyutlarına taşımış olsa da onun, özellikle Hz. Peygamber'e duyduğu kişisel saygı bu şiddetli muhalefet işini çok daha büyük boyutlara taşımasını engellemiş ve Hz. Peygamber'le irtibat kurmasının önünü açmıştır.

Ebû Süfyân, peygamberliği Mekke toplumunda herhangi birinin kolay kolay elde edemeyeceği imtiyazlı bir pozisyon olarak görmüş ve bu pozisyonu ezeli rakipleri Hâşimoğullarından birisinin elde etmesine tüm Ümeyyeliler gibi karşı çıkmıştır. Öte yandan İslâm dininin Mekke toplumundaki geleneksel düzeni kökünden değiştirmeye talip olması, Ebû Süfyân gibi böyle bir yapıdan çıkar sağlayan kişilerin işine gelmemiştir. Zira onlara göre Hz. Peygamber'in teklif ettiği yeni düzeni kabul etmek sosyolojik olarak yok olmak anlamına gelmekteydi. Ebû Süfyân Hz. Peygamber'in getirdiği sistemi kabul etmese de Hz. Peygamber'in risâlet davasında başarıya ulaştığında, bu başarıda en bü-

yük payın kendilerine ait olması gerektiğini düşünme noktasında da hiç tereddüt etmemektedir. Çünkü o, kendi içlerinden çıkmış bir kişidir. Nitekim Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber'in hicretinden sonra en sar büyüklerine yazdığı mektupta ifade ettiği hususlar bu durumu teyit etmektedir. Nitekim başka çıkar yol olmadığını görünce mektubunda zikrettiği payı elde etme adına Mekke müşriklerinden önce İslâm'a girmiş ve "Kim Ebû Süfyân'ın evine sığınırsa emniyettedir" imtiyazını kazanmıştır. Hz. Peygamber onun daha henüz İslâm'ı kalbine yerleştirmediyi ve dolayısıyla risâletin gerçek manada ne demek olduğunu farkına varmadığını anlayınca kalbinin İslâm'a ısınması adına Ebû Süfyân'a birçok mal ve hediyeler vermiş; onu Necran'a idareci yapmıştır. İslâm'a karşı olumsuz mazarisine rağmen Hz. Peygamber'in kendisinden umut kesmediğini ve âlicenap davrandığını gören Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı işlediği hata ve günahları affettirme adına kalan ömrünün çoğunu savaş meydanlarında geçirmiş, İslâm'a geç girmenin pişmanlık ve ezikliğini iki gözünü feda ederek telafi etmeye çalışmıştır.

Kaynakça

- Altuntaş, Mehmet. "Kur'an'da Peygamberlere Gönderilen 'Suhuflar/Kitaplar' Üzerine Bir Değerlendirme". *Turkish Studies*, Volume 11/12 (Summer 2016): 12-13, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9913>.
- Altuntaş, Mehmet. "Tevrat ve Kur'an'a Göre Yahudilerin Dünyaya Bakışı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, 3 (2013): 98-100.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi I (Hz. Peygamber Dönemi)*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi II (Hulefâ-i Râşidin Dönemi)*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Aycan, İrfan. "Ebû Süfyân", *DİA*. 10: 230.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Belâzurî. *Ensâbu'l-Eşraf*. 1. cilt. Dimaşk: Dârü'l-fıkr, 1997.

- Belâzurî. *Fütûhu'l-Buldân*. trc. Mustafa Fayda. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Çağatay, Neşet. *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 1957.
- Demircan, Adnan. "Utbe b. Rebîa". *DİA*. 42: 235-236.
- Ebü'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el- Kastallânî. *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 2. cilt. Mısır: Bulak Matbaası, 1887.
- F. Buhl. "Ebû Süfyân". *İA*. 4: 50.
- Fayda, Mustafa. "Velîd b. Muğîre". *DİA*. 43: 33-34.
- İbn Abdilber. *ed-Dürer fi ihtisârî'l-meğâzî ve's-siyer*. thk. Şevki Dayf. Kahire: Darü'l-maarif, 1966.
- İbn Abdilber. *el-İstiâb fi ma'rifeti'l-ashâb*. 2. cilt. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1940.
- İbn Habîb. *Kitâbü'l-muhabber*. thk. Eliza Lichten-Statder. Haydarâbâd: Dâiretü'l-maarifi'l-Osmaniyye, 1942.
- İbn Hacer. *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*. thk. Muhammed el-Bicevî. 3. cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1992.
- İbn Hacer. *Tehzîbü't-tehzîb*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. 4. cilt. Beyrut: Dârü'l-Maarife, 1994.
- İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sakkâ. 1. cilt. Kahire: y. y, 1955.
- İbn İshak. *es-Sîre*. thk. Muhammed Hamidullah. Konya: Hayra Hizmet Vakfı, 1981.
- İbn Kesîr. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 3. cilt. Beyrut: Beytü'l-efkâr, 2005.
- İbn Sa'd. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. 1. cilt. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1985.
- İbnü'l-Cevzî. *el-Muntazam fi târihi'l-ümmem ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ, 1-18. Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esîr. *Usdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Beyrut: Dârü'l-maarife, 1989.
- İbnü'l-Esîr. *el-Kamil fi't-târih*. 1.-12. cilt. Beyrut: Darü's-sadr, 1965.
- Kallek, Cengiz. "Ukiyye". *DİA*. 42: 67-70.
- Kılıç, Ünal. "Ebû Süfyân b. Harb'in Hayatı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998): 461-484.
- Mecdüddîn İbnü'l-Esîr. *en-Nihâye*. 4. cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, trz.
- Mes'ûdî. *Mürücu'z-zehab*. 1.-2. cilt. Beyrut: Darü'l-endelüs, 1997.

- el-Mizzî. *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşar Avvad. 13. cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1992.
- Muhammed Hamidullah. *İslâm Peygamberi*. trc. Salih Tuğ. 1. cilt. İstanbul: İrfan Yayımcılık, 1993.
- es-Safedî. *Kitâbu'l-vâfi bi'l-vefayât*. 16. cilt. Stuttgart: 1991.
- Sarıçam, İbrahim. *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Taberî. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim. 2. cilt. Beyrut: Dârü's-süveydân, trz.
- Vâkîdî. *Kitâbü'l-meğâzî*. thk. Marsden Jones. 1-3. cilt. Beyrut: Alemü'l-kütüb, 1966.
- Ya'kûbî. *Târîh*. 1.-2. cilt. Beyrut: Dârü's-sadr, 1960.
- ez-Zehebî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb Arnavut. 2. cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1994.